

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СФЕРИ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто причини поширення та особливості сучасного розвитку сфери інтернаціональної вищої освіти. Розглянуто політику різних країн щодо участі у сфері інтернаціональної вищої освіти. Автор дослідила процеси формування експорто- та імпортоорієнтованих регіонів, визначила стратегію розвитку для вітчизняних вищих навчальних закладів у сфері інтернаціональної вищої освіти.

Ключові слова: інтернаціональна вища освіта, іноземні студенти, країни-лідери надання освітніх послуг.

Summary. In the article the author detects the causes of expansion of the international higher education sphere and features of its development, describes policies of different countries in the sphere of international higher education, analyzes the process of formation of export-orientated and import-orientated regions and shows the strategic policy for the development of higher education institutions in this sphere.

Key words: international higher education, international students, county-leaders of higher education.

Постановка проблеми. Посилення економічних, політичних і культурних взаємозв'язків між різними країнами обумовлює існування стійкої тенденції зростання контингенту іноземних студентів у світі. Загальний ландшафт інтернаціональної вищої освіти зазнає істотних змін, пов'язаних з розвитком процесів комерціалізації, поширенням складу учасників цієї сфери, виникненням нових методів надання послуг внаслідок безперервного вдосконалення технологій. Усі ці процеси обумовлюють необхідність висвітлення основних закономірностей формування сфери інтернаціональної вищої освіти та визначення стратегічних напрямків розвитку для вітчизняних ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Західні вчені (Пітер Скотт, Філіп Елтбеч, Грант Хармон та інші) дослідили цілу низку питань стосовно процесів інтернаціоналізації вищої освіти в світі, зокрема: вплив на чисельність студентів демографічних факторів; аспекти, пов'язані з переходом країн до масових систем вищої освіти; проблеми доступності та якості вищої освіти в інтернаціональному масштабі; питання трансатлантичної кооперації у сфері вищої освіти [1; 2; 3]. Вітчизняні вчені (Т. М. Боголіб, Н. І. Верхоглядова, П. М. Куліков, С. М. Ніколаєнко та інші) також розглядали проблеми, пов'язані з інтернаціональною вищою освітою. Дослідження українських вчених проводились, як правило, в контексті питань формування єдиного загальноєвропейського освітнього простору, участі країн у Болонському процесі. Залишилися поза увагою вчених і потребують розкриття питання, пов'язані з утворенням експортоорієнтованих та імпортоорієнтованих регіонів у сфері інтернаціональної вищої освіти, визначенням потенціалу країн-учасниць, формулюванням стратегічного курсу для українських вищих навчальних закладів у сфері інтернаціональної вищої освіти.

Метою статті є аналіз особливостей формування сучасної сфери інтернаціональної вищої

освіти, висвітлення основних тенденцій і політики інших країн у цій галузі, а також визначення стратегії розвитку для вітчизняних ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Кількість студентів, які отримують вищу освіту за кордоном, неухильно збільшується. Чисельність іноземних студентів у світі досягла відмітки 3,3 млн. осіб, що істотно перевищує загальний студентський контингент у багатьох окремо взятих країнах (рис. 1).

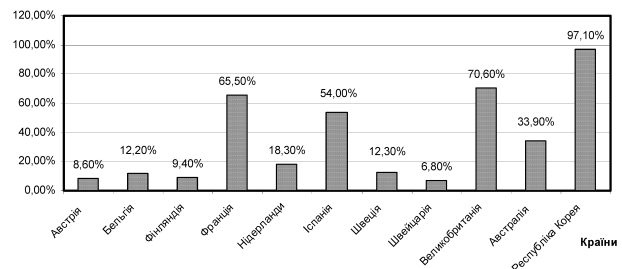

Рис. 1. Співвідношення чисельності студентів у деяких країнах із контингентом іноземних студентів у світі (контингент іноземних студентів у світі = 100 %) [4]

Тому на сьогодні слід говорити про формування структури глобальної сфери інтернаціональної вищої освіти, учасниками якої виступають: студенти, які отримують вищу освіту за кордоном; вищі навчальні заклади (далі ВНЗ), що надають освітні послуги (шляхом як безпосереднього навчання іноземних студентів у країні, так і за допомогою використання програм дистанційного навчання, відкриття філій в інших країнах); держави в цілому (через визначення законодавчих норм, участь у фінансуванні вищої освіти).

Основними причинами формування глобальної сфери інтернаціональної вищої освіти, зростання чисельності іноземних студентів у світі є: відмінності якості вищої освіти і, відповідно, престижності ВНЗ різних країн; кращі перспективи працевлаштування і заробітків у разі закінчення престижних ВНЗ; недостатній рівень

пропускної можливості ВНЗ азіатських і африканських країн; поширення програм інтернаціональної мобільності.

Вибір студентами країни навчання визначається впливом цілої низки факторів: співвідношенням показників якості та вартості підготовки, співвідношенням доходів населення в різних країнах, наявністю програм фінансової підтримки для іноземних студентів, географічними факторами, історичними, мовними та культурними особливостями.

З урахуванням того, що вища освіта — це наукоємна сфера послуг і одна з найбільш перспективних статей експорту, політика більшості

розвинених країн спрямована на залучення іноземних студентів.

Нерівномірність економічного розвитку і якості вищої освіти в різних країнах обумовлює існування регіонів-донорів послуг вищої освіти, або експортоорієнтованих регіонів (в яких надходження іноземних студентів з інших регіонів перевищує їх вибуття), і регіонів-реципієнтів, або імпортоорієнтованих регіонів (в яких вибуття студентів в інші регіони перевищує їх надходження до регіону). Регіонами-донорами послуг вищої освіти на сьогодні є Північна та Центральна Америка, Європа, Австралія, а регіонами-реципієнтами — Азія, Південна Америка та Африка (табл. 1).

Таблиця 1

Рух іноземних студентів між регіонами світу*

Регіон	Іноземні студенти, тис. осіб			Різниця між надходженням та вибуттям студентів	
	рух всередині регіону	вибуття з регіону	надходження до регіону	абсолютна, тис. осіб (гр.4-гр.3)	відносна (гр.4/гр.3)
Північна і Центральна Америка	65,1	77,1	551,8	474,7	7,16
Європа	584,1	105,2	738,0	632,8	7,02
у т. ч. Великобританія	х	24,2	351,5	327,3	14,5
Франція	х	55,0	346,6	291,6	6,3
Німеччина	х	77,6	206,9	129,3	2,7
Україна	х	26,7	39,7	13,0	1,49
Азія	290,3	1020,5	29,1	-991,4	0,03
Африка	62,2	261,1	6,5	-254,6	0,02
Океанія	8,4	10,3	236,2	225,9	22,93
Південна Америка	6,3	89,1	1,7	-87,4	0,02

* розраховано за даними джерела [4].

Незважаючи на те, що в Україні підсумкове сальдо надходження іноземних студентів та вибуття позитивне, що свідчить про приналежність до групи донорів послуг вищої освіти, коефіцієнт відношення надходження та вибуття іноземних студентів у нас набагато нижчий, ніж у західноєвропейських країнах. Україна знаходиться в групі донорів послуг вищої освіти переважно за рахунок відносно низьких показників кількості студентів, що виїжджають з України для навчання за кордон (що, у свою чергу, є наслідком не більшої привабливості вітчизняних вузів для українських студентів у плані якості підготовки та подальших можливостей працевлаштування, а, скоріше, результатом низьких доходів більшої частини населення в Україні).

Найпривабливішими для іноземних студентів на сьогодні є ВНЗ Європи, Північної та Центральної Америки (в яких навчається 75 % усіх іноземних студентів). В Азії, Африці та Південній Америці контингент іноземних студентів істотно нижчий і формується переважно за рахунок студентів з інших країн цих же регіонів. Найбільш популярними серед студентів є ВНЗ США, Великобританії, Німеччини, Франції і Канади. У цих п'яти країнах зосереджується половина всього контингенту іноземних студентів у світі.

На теперішній час, крім світових, існують і регіональні лідери з надання послуг у сфері міжнародної вищої освіти (табл. 2).

Існування регіональних лідерів у сфері інтернаціональної вищої освіти обумовлено тим, що, по-перше, незважаючи на здешевлення транспортних витрат і розвиток комунікаційних технологій, у світі зберігається тенденція вибору «кращого з найближчих» вищих навчальних закладів, а по-друге, тим, що ВНЗ у країнах-регіональних лідерах більш адаптовані до культурних і мовних особливостей студентів із сусідніх країн, і навчання в них є для студентів більш доступним у фінансовому плані.

У зв'язку з цим для України перспективним є курс на досягнення позицій регіонального лідерства на основі залучення студентів із країн близького зарубіжжя та азіатських країн. Росія, дотримуючись такої стратегії, суттєво збільшила контингент іноземних студентів: з 2 % загальної кількості іноземних студентів у світі у 2000 р. до 4,3 % у 2008 р.

За регіонами походження іноземні студенти розподіляються таким чином: 5 % становлять студенти з Північної та Центральної Америки, 27 % — з Європи, 51 % — з Азії, 12 % — з Африки, 1 % — з Океанії, 4 % — з Південної Америки. Більша частина іноземних студентів з Європи

Країни-лідери з надання послуг у сфері інтернаціональної вищої освіти

Країна	Питома вага кількості іноземних студентів у країні в загальній кількості іноземних студентів у світі	Характеристика контингенту іноземних студентів залежно від регіону надходження
Країни-світові лідери з надання послуг вищої освіти		
США	18,7 %	значний контингент студентів з усіх країн
Великобританія	10,0 %	
Німеччина	7,3 %	
Франція	7,3 %	
Канада	5,5 %	
Країни-регіональні лідери з надання послуг вищої освіти		
Австралія	6,9 %	75 % іноземних студентів із країн Азії; інші регіони представлені приблизно у рівних пропорціях
Росія	4,3 %	студенти з країн колишнього СРСР та азіатських країн
Японія	3,8 %	студенти з азіатських країн
Корея	1,2 %	
Киргизстан	0,8 %	
Малайзія	0,9 %	
Південна Африка	1,9 %	студенти з африканських країн

* розраховано за даними джерела [4].

(85 %) залишається в європейських країнах (тобто їх переміщення не впливає на результат міжрегіонального руху студентів), 10 % — навчається у Північній Америці (переважно у США та Канаді), по 2 % — в Азії та Океанії, 1 % — в Африці.

Для країн Азії та Африки імпорту послуг вищої освіти є прийнятним рішенням проблеми підготовки фахівців лише в короткостроковому періоді: престижні бренди західних університетів можуть не завжди бути запорукою високої якості підготовки студентів з інших країн; не виключається і небезпека «троянського навчання» [5] в міжнародних масштабах (ситуацій, коли студентам з інших країн надається неповна інформація, так, щоб нею неможливо було скористатися в подальшому). Тому, наприклад, Китай проводить активну політику розбудови власної конкурентоспроможної системи вищої освіти (у 2010 р. в рейтингу 300 провідних університетів світу вже присутні сім китайських [6]). Зміцнення систем вищої освіти в країнах, що розвиваються, може призвести до формування нових сильних регіональних лідерів, які «заберуть» значну частину іноземних студентів.

Розглядаючи перспективи формування нових лідерів у сфері інтернаціональної вищої освіти, необхідно відзначити існування фактора економії у зв'язку з ефектами масштабу. Стосовно сфери інтернаціональної вищої освіти це означає, що значний внутрішній контингент студентів у країні дозволяє з меншими витратами приймати значну кількість іноземних студентів ззовні. У контексті економії від ефекту масштабу найбільший потенціал мають системи вищої освіти Китаю, США, Росії, Індонезії та Кореї, де чисельність студентів значно вища, ніж в інших країнах та ніж контингент іноземних студентів у світі в цілому (рис. 2).

Висновки. У сфері інтернаціональної вищої освіти чіткою є тенденція переміщення студен-

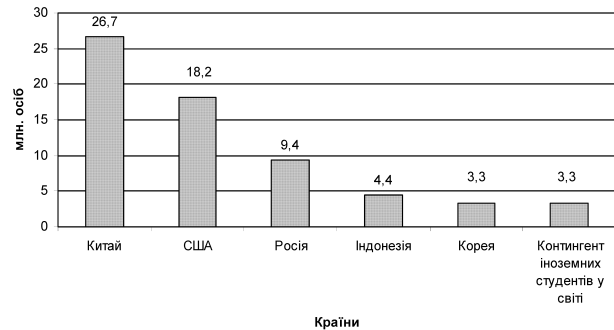

Рис. 2. Країни з найбільшим контингентом студентів у світі

тів для здобуття вищої освіти з менш розвинених країн і регіонів у більш розвинутих, внаслідок чого відбувається формування груп світових і регіональних лідерів з надання послуг вищої освіти. Розвинені країни беруть активну участь в інтернаціональній вищій освіті як у плані надання послуг іноземним студентам, так і в плані навчання студентів в інших країнах. Вихід нашої країни на рівень регіонального лідерства у сфері вищої освіти є стратегічним напрямом розвитку в контексті участі України в інтернаціональній вищій освіті. Для цього вітчизняні ВНЗ не повинні поступатися європейським за рівнем використання у навчанні цифрових технологій, нових навчальних програм, які вимагаються сучасним ринком.

Дослідження процесів, що відбуваються у сфері інтернаціональної вищої освіти в розрізі окремих регіонів і країн, оцінка впливу розвитку технологій дистанційного навчання на розподіл сил у сфері інтернаціональної вищої освіти є можливими напрямками подальших досліджень у цій галузі.

Література

1. Scott Peter. International Education : Alternatives to the Market / Peter Scott [Електронний

ресурс]. — Режим доступу : https://htmlbprod.bc.edu/pls/htmlb/f?p=2290:4:3793190834786326::NO:RP,4:P0_CONTENT_ID:112018.

2. Altbach Philip G. Access Means Inequality / Philip G. Altbach [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://htmlbprod.bc.edu/pls/htmlb/f?p=2290:4:3793190834786326::NO:RP,4:P0_CONTENT_ID:112020.

3. Harmon Grant. Australia as a Higher Education Exporter / Grant Harmon [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/newsletter/ihe.../ihe42.pdf.

4. Statistical database of Higher education of the UNESCO Institute for Statistics [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/tertiary-education.aspx>.

5. Поддьяков А. Н. Противодействие обучению конкурента и «троянское» обучение в экономическом поведении / А. Н. Поддьяков // Психология : журнал Высшей школы экономики. — 2004. — № 3. — С. 65–82.

6. QS World-university-rankings [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2010/>.